

**FEATURES OF EXPORT-IMPORT REGULATION
OF CULTURAL GOODS IN UKRAINE AND EU COUNTRIES**

**ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТУ-ІМПОРТУ
КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС**

Oksana Peredriy¹, Olena Pakholiuk²

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-278-4-8>

Abstract. Cultural goods are one of the defining elements that shape and distinguish each country from others. One of the aspects that ensures the preservation of cultural goods is the customs control over their movement. *The purpose of this article* is to study and compare the mechanisms of regulation the export-import operations with cultural goods in Ukraine and EU countries, to identify their common features and differences. *Methodology of the study* is based on the method of system analysis and synthesis, abstraction and grouping. *The result of the study* is the determination the features of cultural goods as an object of customs regulation, establishment the differences between the definition of the concept of "cultural goods" in Ukrainian and European legislation. It is established that all procedures for export, import of cultural goods are regulated by one Law of Ukraine, which needs to be updated and harmonized with the legislation of other countries. The results of the analysis of the legal regulation of the transfer of cultural goods in Ukraine and EU countries are presented. Their weaknesses and strengths sides are identified. In particular, it was determined that some provisions of the EU Regulations significantly complicate the procedure for moving cultural heritage objects older than 250 years. However, these objects are most often the objects of archaeological excavations and quite often are the objects of disputes regarding the legality of their transfer from third countries. Norms

¹ PhD, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Commodity Science and Customs
Lutsk National Technical University, Ukraine

² PhD, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Commodity Science and Customs
Lutsk National Technical University, Ukraine

regarding obtaining import licenses and establishing certain requirements for importers of cultural goods from third countries are also controversial. By establishing these requirements, the EU Regulation demonstrates an international approach to the protection of cultural goods, ensuring equal and systematic protection of cultural goods on a global scale. The set of measures introduced in the EU to strengthen control over the movement of cultural goods and prevent their illegal trade is also analyzed. The experience of European countries on these issues is summarized. On the basis of this analysis, it was determined that in Ukraine it is worth revising certain provisions of normative acts, in particular, regarding the creation of competent bodies that would carry out the procedures for issuing permits for the export of cultural goods. *Practical implications.* Certain features of the European legislation on the regulation of export-import operations of cultural goods can have practical use in the development of new regulatory documents regulating the export of cultural goods, development of a set of advisory measures regarding the examination of goods.

1. Вступ

Проблематика митного переміщення культурних цінностей є доволі актуальною, адже правильна підготовка спеціалістів у даній сфері забезпечить збереження національних культурних цінностей та запобігання їх незаконному вивезенню за межі держави, що є одним з головних завдань митної служби України, пов'язане із захистом економічних інтересів нашої країни. Крім цього, війна РФ проти України призводить до знищення культурної спадщини, в тому числі і культурних цінностей. Російське вторгнення спричиняє розграбування, викрадення культурних цінностей та артефактів, сприяє незаконній торгівлі та протиправному експорту культурних пам'яток.

Статистика митної діяльності за останні роки свідчить про різке збільшення спроб вивезення через митний кордон предметів, що мають історико-культурну цінність. Це пов'язано зі зростаючим попитом на такі вироби на європейському ринку антикваріату, оскільки культурні цінності є не лише джерелом історичної інформації, а й часто є витворами мистецтва високої вартості. Проблеми протидії злочинності у сфері охорони культурної спадщини, особливо з її організованими проявами, на сьогодні мають глобальний характер для національних

інтересів багатьох країн світу. Контрабанда культурних цінностей є джерелом величезних незаконних прибутків [1].

Актуальність дослідження зумовлена постійно зростаючими обсягами експорту-імпорту культурних цінностей до ЄС, а також наявними проблемами у сфері митного регулювання цього напрямку. Також важливим є дослідження процедури регулювання питань митного переміщення культурних цінностей в країнах ЄС у зв'язку з перспективами вступу України до співдружності європейських держав, необхідності гармонізації українського законодавства з вимогами нормативної бази ЄС.

Метою дослідження є встановлення механізмів експорту-імпорту культурних цінностей в Україні та країнах ЄС, визначення спільних рис та відмінностей. Для досягнення мети використані методи аналітичного узагальнення, обробки статистичних даних.

2. Поняття «культурні цінності» в законодавствах країн

При розгляді питань щодо експорту-імпорту культурних цінностей в ЄС варто чітко визначити юридичні терміни, дотичні до цього напрямку митної справи.

Культурні цінності – це об'єкти, які вважаються важливими для археології, доісторії, історії, літератури, мистецтва чи науки, які підлягають збереженню та охороні як частина культурної спадщини певної країни.

Кожна країна має власне законодавство, що визначає приналежність певних об'єктів до культурних цінностей. Так, зокрема, законодавством України визначено, що Відповідно до законодавства України культурними цінностями є:

- культурні цінності, створені на території України громадянами України;
- культурні цінності, створені на території України іноземцями чи особами без громадянства, які постійно проживають або проживали на території України;
- культурні цінності, виявлені на території України;
- ввезені на територію України культурні цінності, придбані археологічними, археографічними, етнографічними, науково-природничими та іншими експедиціями за згодою відповідних органів країни походження цих цінностей;

- ввезені на територію України культурні цінності, придбані в результаті добровільного обміну;
- ввезені на територію України культурні цінності, отримані в дарунок або законно придбані за згодою відповідних органів країни походження цих цінностей;
- незаконно вивезені культурні цінності України, що перебувають за межами її території;
- культурні цінності, евакуйовані з території України під час війн та збройних конфліктів і не повернуті назад;
- культурні цінності, тимчасово вивезені з території України і не повернуті в Україну;
- культурні цінності, переміщені на територію України внаслідок Другої світової війни як часткова компенсація за заповідяні окупантами збитки.

Не враховуючи незначні відмінності у трактуванні культурних цінностей, їхня класифікація ідентична, як в іноземних, так і у вітчизняних законодавчих документах. Відповідно до положень Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21 вересня 1999 року культурні цінності це [2]:

- предмети музейного значення, знайдені під час археологічних розкопок;
- складові частини та фрагменти архітектурних, історичних, художніх пам'яток і пам'яток монументального мистецтва;
- старовинні книги та інші видання, що становлять історичну, художню, наукову та літературну цінність, окремо чи в колекції;
- манускрипти та інкунабули, стародруки, архівні документи, включаючи кіно-, фото- і фотодокументи, окремо чи в колекції;
- унікальні та рідкісні музичні інструменти;
- різноманітні види зброї, що має художню, історичну, етнографічну та наукову цінність;
- рідкісні поштові марки, інші філателістичні матеріали, окремо чи в колекції;
- рідкісні монети, ордени, медалі, печатки та інші предмети колекціонування;
- зоологічні колекції, що становлять наукову, культурно-освітню, навчально-виховну або естетичну цінність;

– рідкісні колекції та зразки флори і фауни, мінералогії, анатомії та палеонтології» [2].

Оригінальну загальну класифікацію культурних цінностей запропонував Ковальов В. Дослідник пропонує класифікувати культурні цінності за такими групами: 1) за формою власності; 2) за обмеженнями імпорту; 3) за нормативним полем; 4) за видом мистецтва; 5) за творчістю; 6) за кількістю вимірювань; 7) за митною оцінкою; 8) зоологічні колекції; колекції рідкісної флори та фауни; предмети, пов'язані з історичними подіями; фрагменти пам'яток; рідкісні монети; старі книги та інші видання; твори мистецтва, такі як живопис, графіка тощо [3].

Культурна спадщина є одним із основних елементів цивілізації, який має, серед іншого, символічну цінність і є частиною культурної пам'яті та ідентичності країни та людства в цілому. Воно збагачує життя всіх людей і об'єднує їх через спільну пам'ять, знання та розвиток цивілізації.

Термін «культурні цінності» можна розглядати як синонімом терміну «національні скарби», як зазначено у статті 36 TFEU (Treaty on the Functioning of the European Union – Договір про функціонування ЄС). Як товари, вони підлягають вільному переміщенню в межах Союзу, однак, за винятком обмежувальних заходів, які можуть бути вжиті державою-членом для запобігання їх незаконному вивезенню зі своєї території.

3. Регулювання митного переміщення культурних цінностей в Україні

За роки незалежності Україна активізувала процес інтеграції в культурно-гуманітарній сфері. Це сприяє її міжнародному визнанню, позиціонуванню в міжнародному співтоваристві як цивілізованої, демократичної, європейської держави з багатими культурними традиціями. Також це забезпечує партнерство у вирішенні сучасних проблем у сферах культури, освіти, науки, інформації, туризму, молоді та спорту, у сфері відновлення культурних цінностей.

На думку Дж. Мерріман, у сучасному світі в міжнародно-правовому підході до охорони культурних цінностей розвиваються дві протилежні тенденції. Перша з них визначається як культурний інтернаціоналізм, або ж космополітизм. Тобто, не має значення, звідки походить предмет, хто його створив, в якій країні зберігається, хто має права

власності на нього – він є складовою загальнонародської культури. Для інтернаціоналізму не важлива прив'язка до держави чи фізичної особи власника, головне – щоб вона була введена в культурний обіг, береглась від руйнування та крадіжки. Прибличниками таких поглядів є найбагатші держави світу та колекціонери, які на сьогодні є найбільшими імпортерами культурних цінностей.

Відповідно до другої тенденції, культурні цінності – невід'ємний елемент національної культурної спадщини. Безкомпромісно важливим є встановлення контролю за вивезенням та ввезенням культурних цінностей, передачею права власності на них, повернення їх до країни власника у разі незаконного вивезення, втрати.

Враховуючи свої національні інтереси, Україна дотримується саме другої тенденції, адже нашій країні важливо зберегти свою культурну самобутність, відновлювати пам'ятки, повертати втрачені чи незаконно вивезені культурні цінності.

Загалом імпортно-експортний бізнес на ринку культурних цінностей пов'язаний з необхідністю поповнення колекцій або їх продажу з метою отримання прибутку на українському та закордонному зовнішньому ринках [4]. Хоча деякі дослідники стверджують, що інвестування у твори мистецтва є найбільш ефективним і практично відповідає грошовим інвестиціям, все ж доведено, що таке уявлення про потенціал колекціонування культурних цінностей є хибним. Тільки для незначної частки творів можна очікувати ефективності від інвестування, і у довготривалій перспективі [5].

В Україні культурні цінності становлять незначний відсоток в структурі загального експорту та імпорту – менше 1% (таблиця 1).

Як видно, імпорт культурних цінностей значно перевищує експорт. В цьому аспекті цікаво проаналізувати статистичні дані щодо видачі свідоцтва на право вивезення культурних цінностей з України (таблиця 2).

Як свідчать подані дані, кількість звернень в останні роки різко зменшилась, що обумовлене значною кількістю відмов, складністю проведення експертизи культурних цінностей та більш свідомим ставленням громадян до процедури вивезення культурних цінностей.

Переміщення культурних цінностей через митний кордон України здійснюється згідно з Законом України «Про вивезення, ввезення

**Обсяг імпорту-експорту культурних цінностей
в Україні у 2020 році**

Категорія культурних цінностей	Обсяг імпорту в тисячах доларів США	Обсяг експорту в тисячах доларів США
Картини	2648	168
Гравюри та естампи	15	0
Скульптури та статуетки	214	360
Марки та поштовий папір	149	18
Предмети колекціонування	860	12
Предмети антикваріату віком понад 100 років	117	0
Всього	4003	558

Джерело: [6]

Кількість поданих заяв та виданих свідоцтв на право вивезення

Рік	Кількість поданих заяв на отримання свідоцтва на право вивезення культурних цінностей	Кількість виданих свідоцтв на право вивезення культурних цінностей
2017	1658	101
2018	1041	74
2019	44	39
2020	26	26

Джерело: [4]

та повернення культурних цінностей». Цей закон регулює особливості здійснення процедур вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей, та спрямований на охорону культурної спадщини України та розвиток міжнародного співробітництва у сфері культури.

Адміністративно-правовим регулюванням у сфері обігу культурних цінностей слід вважати засновану на приписах законів та інших нормативно-правових актів діяльність спеціально уповноважених суб'єктів щодо забезпечення належного порядку вивезення (тимчасового вивезення), ввезення (тимчасового ввезення) та повернення культурних цінностей [7].

Правовою основою митного оформлення товарів, при здійсненні експортно-імпортних операцій у сфері культурних ціннос-

тей є вимоги Митного кодексу України. Зокрема, відповідно до статті 69 вищезазначеного кодексу під час декларування товари підлягають класифікації, тобто для товарів визначається код класифікаційної групи, зазначений у КТЗЕД в Україні. Відповідно до українського законодавства виокремлено такі стадії оформлення права на вивезення культурних цінностей за межі України: подання клопотання на вивезення; проведення державної експертизи предметів, що заявлені до вивезення; прийняття рішення про можливість чи неможливість вивезення та на основі цього рішення видача чи відмова у видачі свідоцтва на право вивезення.

Особливою проблемою є контрабанда культурних цінностей. Контрабанда за своєю суттю є одним із найнебезпечніших злочинних явищ у сфері суспільного життя будь-якої країни, оскільки завдає шкоди не лише фінансово-економічній системі держави, а й тісно пов'язана з такими видами злочинів, як крадіжка, хабарництво, грабіж, розбій, корупція. Особливо вразливими до цього виду злочинності є країни, де формується державність та економічні, фінансово-політичні системи.

Основними факторами, що впливають на формування і розвиток проявів контрабанди в Україні є:

- недостатність матеріально-технічного та кадрового забезпечення митниць, Державної прикордонної служби України та інших державних органів, що виконують контрольні функції на державному кордоні;
- брак інженерно-технічного облаштування ліній державного кордону, наявність неконтрольованих водних переправ та доріг, великі відстані між окремими українськими і суміжними пунктами пропуску;
- неможливість контролю окремих ділянок державного кордону на тимчасово окупованих територіях, які використовуються для неправомірного переміщення культурних цінностей;
- низький рівень митного контролю міжнародних поштових відправлень через їх велику кількість;
- можливість реалізації контрабанди культурних цінностей через інтернет-магазини та інтернет-аукціони анонімно.

В Україні запроваджено певний перелік законодавчих актів, які регулюють переміщення культурних цінностей через митний кордон, а також розроблено визначений порядок митного контролю за культурними цінностями, проте він не є досконалим.

4. Регулювання митного переміщення культурних цінностей в країнах ЄС

В своїх прагненнях стати рівноправним членом європейської сім'ї Україна повинна враховувати вимоги ЄС щодо обігу, переміщення та реституції культурних цінностей. Наразі ЄС має комплексний арсенал заходів для захисту культурної спадщини, запобігання незаконній торгівлі культурними цінностями та повернення культурних об'єктів, незаконно вивезених з території держави-члена.

У ЄС культурні цінності становили 0,9% від загального імпорту у 2020 році (таблиця 1).

Таблиця 1

Структура експорту-імпорту культурних цінностей в ЄС у 2020 році

Група предметів	Обсяг експорту, млн євро	Обсяг імпорту, млн євро
Предмети антикваріату	482	596
Твори образотворчого мистецтва	2096	2131
Ювелірні вироби	8457	4910
Газети, журнали	300	200
Карти	17,8	34,3
Архітектурні елементи	24,5	2
Фотоматеріали	206,5	145,8
Відеоматеріали	948	3822
Інші архівні матеріали	1806	610,9
Книги	1725,8	1607,5
Музичні інструменти	734,7	1176,8
Предмети декоративно-прикладного мистецтва	667	769
Всього	17469	16008

Джерело: [8]

В даний час Союз має комплексний арсенал заходів для захисту культурної спадщини, запобігання незаконній торгівлі культурними цінностями та повернення культурних об'єктів, незаконно вивезених з території держави-члена. Митні органи ЄС виконують основну функ-

цію щодо ідентифікації та перехоплення вкрадених культурних цінностей на кордоні, коли їх вивозять або ввозять до Союзу.

Основним документом, що регулює експорт культурних цінностей з країн ЄС є Регламент ради (ЄС) 116/2009 «Про експорт предметів культурного призначення».

Додаток I даного Регламенту визначає матеріальну сферу застосування Регламенту шляхом переліку 15 категорій культурних цінностей, до яких він застосовується. Також в Регламенті встановлені мінімальні часові (вікові) та/або ціннісні рівні для більшості перерахованих категорій (таблиця 2).

Варто відмітити одну, на нашу думку, спірну тезу Регламенту, а саме: «експортна ліцензія видається компетентним органом держави-члена, на території якої відповідний культурний об'єкт був законно та остаточно розташований на 1 січня 1993 року». Не зрозуміло, яким чином мають оформлюватись предмети, які потрапили на територію країни після вказаної дати.

Для проведення експортних операцій необхідно оформити експортну ліцензію, яка видається компетентним органом держави-члена, на території якої культурний об'єкт був остаточно та законно розташований. Компетентний орган перевіряє надані заявником докази походження культурної цінності та приймає рішення про можливість вивезення. Заявка на отримання ліцензії на експорт може бути відхилена, якщо товари захищені законодавством держави-члена про національні скарби (культурні цінності), що мають художню, історичну чи археологічну цінність.

Після видачі експортна ліцензія дійсна на всій території Союзу протягом 12 місяців. Митна служба ЄС гарантує, що культурні товари можуть залишати митну територію Союзу лише за умови, що вони супроводжуються дійсною ліцензією на експорт.

Національне законодавство деяких держав-членів може накладати додаткові обмеження, включаючи вимогу отримання національної ліцензії – додатково до ліцензії на експорт ЄС, для переміщення об'єктів, визначених як національне надбання.

Детальний порядок складання, видачі та використання бланка ліцензії регламентується Імплементативним Регламентом Комісії (ЄС) 1081/2012. Імплементативний регламент передбачає три види ліцен-

Категорії предметів, що мають культурну цінність

	Найменування категорії	Код HS
1.	Археологічні об'єкти віком понад 100 років, які є продуктами:	
	– розкопки і знахідки на землі або під водою	9705 00 00
	– археологічні пам'ятки	9706 00 00
	– археологічні колекції	
2.	Елементи, що є невід'ємною частиною мистецьких, історичних або релігійних пам'яток, які були розділені, вік яких перевищує 100 років	9705 00 00 9706 00 00
3.	Картини, крім тих, що включені до категорій 4 або 5, повністю виконані вручну на будь-якому носії та на будь-якому матеріалі	9701
4.	Акварелі, гуаші та пастелі, виконані повністю вручну на будь-якому матеріалі	9701
5.	Мозаїка з будь-якого матеріалу, виконана повністю вручну, крім тих, що належать до категорій 1 або 2, і малюнки на будь-якому носії, виконані повністю вручну на будь-якому матеріалі	6914 9701
6.	Оригінальні гравюри, естампи, шовкографії та літографії з відповідними пластинами та оригінальними плакатами	9702 00 00 8442 50 99
7.	Оригінальні скульптури або статуї та копії, виготовлені за тим самим процесом, що й оригінали, крім тих, що входять до категорії 1	9703 00 00
8.	Фотографії, плівки та їх негативи	
9.	Інкунабули та рукописи, включаючи карти та ноти, окремо чи в колекціях	9702 00 00 9706 00 00
10.	Книги, яким понад 100 років, окремо чи в колекціях	9705 00 00 9706 00 00
11.	Друковані карти, яким понад 200 років	9706 00 00
12.	Архіви та будь-які їх елементи, будь-якого типу або на будь-якому носії, яким більше 50 років	9705 00 00 9706 00 00
13.	Колекції та зразки із зоологічних, ботанічних, мінералогічних або анатомічних колекцій	9705 00 00
	Колекції історичного, палеонтологічного, етнографічного чи нумізматичного інтересу	9705 00 00
14.	Транспортний засіб віком понад 75 років	9705 00 00 86-89
15.	Будь-які інші антикварні предмети, не включені до категорій від А.1 до А.14	
	А) віком від 50 до 100 років: іграшки, ігри; скляний посуд; вироби золотих чи срібних справ; меблі; оптичні, фотографічні чи кінематографічні апарати; музичні інструменти; годинники та їх частини; вироби з дерева; кераміка; гобелени; килими; шпалери; зброя; Б) віком понад 100 років	

Джерело: [9]

зій: стандартна ліцензія; загальна відкрита ліцензія (приватний експорт музеями); та специфічна відкрита ліцензія (приватний експорт фізичними особами). Відповідно до підзаконних актів бланк ліцензії на експорт роздруковується на папері та підписується, а її аркуш № 3 повертається митницею виїзду до компетентного органу, який її видав. Оновлені списки органів, уповноважених видавати експортні ліцензії, періодично публікуються в Офіційному журналі Європейського Союзу, серія С, а також перелік митних органів, уповноважених виконувати експортні формальності.

Основні аспекти ввезення та імпорту культурних цінностей на територію ЄС визначені Регламентом (ЄС) 2019/880 Європейського Парламенту та Ради від 17 квітня 2019 року «Про ввезення та імпорт культурних цінностей» [10]. Даний документ співзвучний з Конвенцією ЮНЕСКО «Про заходи щодо заборони та попередження незаконного ввезення, вивезення та передачі права власності на культурні цінності» 1970 року.

Згідно з Регламентом, імпорт певних культурних цінностей, які вважаються «спадщиною, що перебуває під особливою загрозою зникнення», вимагає імпортних ліцензій, які вважаються менш ризикованими для заяв імпортерів, і гарантують, що предмети підлягають єдиному контролю під час їх ввезення Союзу.

Регламент також встановлює так зване загальне правило заборони, яке забороняє ввезення до Союзу культурних цінностей, незаконно вивезених із третьої країни, де вони були створені та/або виявлені.

Законність експорту в першу чергу визначається на основі правил і норм країни, де об'єкт було створено та/або виявлено. У виняткових випадках, з метою отримання ліцензії на імпорт або складання заяви імпортера, імпортер має можливість підтвердити законний експорт з останньої країни, де товари постійно перебували принаймні 5 років до їх відправлення до Союзу, або коли країна, де товар був створений та/або відкритий, не може бути точно визначена, або коли він був експортований звідти до набрання чинності.

Однією з найважливіших особливостей Регламенту імпорту є розробка централізованої електронної системи («система ICG») для зберігання та обміну інформацією між органами влади держав-членів, відповідальними за імплементацію Регламенту, а також онлайн-виконання

формальності операторами, а саме онлайн-подання заявок на імпорتنі ліцензії до компетентних органів держави-члена та видача цих ліцензій, а також подання заяв імпортера операторами до митниці ЄС. Система ICG має запрацювати протягом шести років з моменту набрання чинності Регламентом імпорту (28.06.2019), тобто не пізніше 28 червня 2025 року. Розвиток і функціонування системи ICG тісно пов'язане з іншою великою ініціативою Комісії у сфері митної справи: системою обміну сертифікатами Єдиного вікна ЄС (EU-CSW CERTEX).

Положення Регламенту є єдиними для усіх країн за винятком Іраку та Сирії. Стосовно цих країн прийнято окремі нормативні документи, які регулюють імпорт культурних цінностей.

На міжнародному рівні боротьба з незаконним обігом культурних цінностей регулюється різними документами, основним з яких є Конвенція ЮНЕСКО 1970 року «Про заходи щодо заборони та запобігання незаконному імпорту, експорту та передачі права власності на культурні цінності». Метою цієї Конвенції є, серед іншого, надання міжнародному співтовариству можливості захистити культурні цінності від пошкодження, крадіжки, таємних розкопок, незаконного імпорту, експорту та передачі права власності та торгівлі.

Іншими важливими міжнародними документами, пов'язаними із захистом культурної спадщини, є Конвенція УНІДРУА 1995 р. «Про викрадені або незаконно вивезені культурні об'єкти» (що стосується реституції/повернення), Гаазька конвенція 1954 р. «Про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту» та Нікозійська конвенція (Рада Європи) 2017 р. «Конвенція про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями».

Основна проблема Регламенту ЄС 2019/880 полягає в тому, що він не визнає та не передбачає того факту, що зовсім небагато творів мистецтва та старожитностей мають експортну документацію, яка вимагається Регламентом, оскільки країна-експортер товарів мистецтва не надали її (при цьому часто мовчазно дозволяючи експорт, навіть якщо це заборонено національним законодавством), і оскільки раніше митні органи ніколи не вимагали доказів законного експорту для в'їзду до США чи ЄС.

Щоб мати однакові правила імпорту в кожній країні ЄС, Регламент вимагає від усіх країн ЄС прийняти рівноцінні акти протягом двох

років. Офіційні особи ЄС визнали, що Регламент може бути впроваджено лише через систему онлайн-заявки. Щоб нові правила запрацювали в повному обсязі, має запрацювати єдина електронна система запитів на імпорتنі ліцензії. У нормативних актах зазначено, що термін цієї роботи – чотири роки після прийняття перших впроваджених актів. Тому очікується, що вимогу щодо ліцензування імпорту буде відкладено до 2024 або навіть 2026 року, щоб уможливити гармонізацію митного законодавства в ЄС і для розвитку онлайн-системи [11].

Також Регламент 2019/880 обмежує ввезення та вивезення товарів віком понад 250 років. Для творів стародавнього мистецтва та археологічних матеріалів вимагається або документація про законний експорт із країни походження (хоча більшість країн не мають таких дозволів), або, у виняткових випадках, якщо країну походження визначити неможливо, експортер повинен надати документацію з іншої країни, в якій об'єкт знаходився щонайменше п'ять років. Для інших категорій мистецтва вимагається письмове засвідчення від експортера під присягою про те, що виріб відповідає тим самим критеріям. Основне занепокоєння щодо системи письмового свідчення під присягою полягає в тому, що імпортер може не мати достовірної інформації про походження предмету, оскільки культурні цінності могли передаватися з рук в руки десятиліттями через декількох власників.

Реалізація Регламенту вимагатиме кількох кроків з боку ЄС. Необхідно буде гармонізувати національні митні правила для експорту антикваріату кожної країни ЄС. Отримавши заявку на отримання ліцензії на імпорт, «компетентні органи» ЄС повинні перевірити, чи вся необхідна документація для імпорту повна, і запросити додаткову документацію протягом 21 дня після отримання, якщо це необхідно. Після цього органи влади повинні будуть видати або відхилити ліцензію протягом 90 днів після отримання повної заяви.

В межах Європейської спільноти діє Директива 2014/60/ЄС Європейського парламенту та Ради про реституцію культурних цінностей, незаконно вивезених з території держави-члена [12], якою регламентовано правила, які дозволяють державам-членам ЄС забезпечити повернення на свою територію культурних об'єктів, які були вивезені з порушенням національних правил. Розширена співпраця шляхом обміну інформацією, використання офіційних запитів та процедури

повернення або використання мирових угод відкрила нові можливості для повернення незаконно вилученого об'єкта.

Щоб ефективно захистити культурну спадщину від незаконного обігу, необхідні надійна законодавча база, міжнародна співпраця, надійна база доказів і цілеспрямовані проекти. На території ЄС діє Директива ЄС 2018/843 щодо боротьби з відмиванням грошей, якою ринок предметів мистецтва було додано в список регульованих галузей [13]. Як наслідок з 2020 року змінилися правила оформлення і переміщення предметів мистецтва через кордони Європейського Союзу. Банки, художні галереї та аукціони зобов'язані збирати і надавати державним органам інформацію про угоди і клієнтів, повноваження посередників. Під контроль потрапляють усі угоди на суму 10 тис. євро і вище незалежно від форми оплати.

У рамках стратегії ЄС проти організованої злочинності Європейська комісія прийняла план дій проти торгівлі культурними цінностями на період 2022–2025 роками, щоб перешкоджати злочинній діяльності та захистити культурну спадщину. Загальною метою плану дій є:

- підвищення обізнаності працівників митних органів щодо культурних цінностей;
- покращити обмін інформацією та співпрацю (зокрема з країнами, що не входять до ЄС);
- зміцнення потенціалу та досвіду контролюючих органів та служб.

Завдяки цьому плану Комісія має на меті покращити спосіб відстеження культурних цінностей онлайн і офлайн.

У 2018 році Європейський Союз співпрацював з ЮНЕСКО щодо навчання судових і правоохоронних органів у державах-членах щодо ідентифікації, розслідування та співпраці щодо незаконного обігу культурних цінностей. Проект організував навчальні модулі з попередження та розслідування злочинів, пов'язаних з культурними цінностями, для відповідних професійних груп (включно з працівниками поліції та митниці).

У рамках проекту співорганізатори розробили інструментарій для європейського судочинства та правоохоронних органів.

ЄС співпрацює у напрямку збереження культурних цінностей та протидії їх контрабанді та незаконній торгівлі і з іншими країнами: країнами Західних Балкан, які планують вступ до ЄС; країнами-партнерами Європейського інструменту сусідства (ENI). На даний час діє

декілька проектів направлених на формування професійних навички представників різних служб, дотичних до проблеми:

- представники органів охорони культурної спадщини та музеїв;
- представники митних структур;
- професіонали банківської сфери;
- ЗМІ;
- працівники судових та правоохоронних органів;
- державних службовців відповідних міністерств.

Отже, Європейський Союз розробив та ефективно впроваджує цілий комплекс заходів, що спрямовані на захист предметів культурної спадщини як країн ЄС, так і інших країн світу. ЄС прийняв обов'язкові спільні правила щодо експорту та імпорту культурних цінностей, основною метою яких є забезпечення законного переміщення культурних цінностей територією ЄС, запобігання незаконній торгівлі. Також впровадження цих норм сприятиме гармонізації умов конкуренції на європейському арт-ринку.

5. Висновки

Культурна спадщина є спільним ресурсом і спільним благом. Це означає, що турбота про нашу спадщину також є спільною відповідальністю. Роль Європейського Союзу полягає в тому, щоб допомагати та доповнювати дії держав-членів щодо збереження та популяризації культурної спадщини Європи. З цією метою Європейська Комісія розробила ряд відповідних політик і програм. ЄС також постійно підтримує та просуває політичну співпрацю між державами-членами та зацікавленими сторонами щодо культурної спадщини. Основним документом щодо переміщення культурних цінностей в ЄС є Регламент № 116/2009. Проте окремі його положення є досить суперечливими, обмежують переміщення об'єктів культурної спадщини, вік яких перевищує 250 років, об'єктів, приналежність яких до певної країни важко або взагалі неможливо довести на юридичному рівні. Також суперечливим є норми щодо отримання імпортних ліцензій, встановлення певних вимог до імпортерів культурних цінностей з третіх країн. Встановленням цих вимог Регламент ЄС демонструє інтернаціональний підхід до захисту культурних цінностей, забезпечуючи рівний та системний захист культурних цінностей в глобальному масштабі.

На даний момент Україна приймає активну участь у процесах реформації митного оформлення та контролю культурних цінностей, проте існує широкий спектр проблем у цій галузі, що потребують вирішення. Тому, на шляху до удосконалення процесів митного регулювання та виключення загроз, варто адаптувати вітчизняні законодавчі норми і характеристики дозвільної документації у відповідності з європейськими, необхідно оновити нормативну законодавчу базу щодо обігу та переміщення культурних цінностей, врахувавши європейський досвід та реалії сьогодення. Зокрема, для України безкомпромісно важливим є встановити контроль за експортом та імпортом культурних цінностей. Особливо актуальним це питання є на сьогодні, у зв'язку з воєнними діями на території нашої держави. Відомі підтвержені випадки крадіжок та подальшого незаконного вивезення з території України музейних колекцій, творів мистецтва з приватних колекцій, артефактів, викрадення яких становить серйозну загрозу для ідентичності української нації та національних меншин. Усі ці предмети були і будуть культурними цінностями України і підлягають поверненню. Тому для нашої держави є надзвичайно важливим питання розробки і імплементації механізму реституції культурних цінностей вивезених з території країни під час воєнних конфліктів.

Також необхідно чітко визначити компетентні органи, що вирішували б питання видачі як національних свідоцтв на вивезення культурних цінностей, так і в європейській перспективі ліцензій на експорт в країни ЄС.

В зв'язку з цим варто розробити та впровадити єдиний нормативний документ, що охоплював би усі сфери побутування та переміщення культурних цінностей. Враховуючи досвід ряду європейських країн, зокрема, Бельгії, Австрії та інших, необхідно забезпечити функціонування державних (або підзвітних державі) компетентних служб, що надавали б консультативні, експертні та логістичні послуги щодо культурних цінностей.

Також, на нашу думку, Україна повинна долучитись до створення єдиного європейського електронного реєстру культурних цінностей, що значно спростило б процедури митного контролю за переміщенням культурних цінностей.

Список літератури:

1. Карпов В. Імпортно-експортні операції на ринку культурних цінностей. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2017. № 3. С. 12–16.
2. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей : Закон України від 21.09.1999 № 1068-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text> (дата звернення: 03.08.2022).
3. Ковальов В. В. Міжнародне співробітництво у боротьбі з крадіжками культурних цінностей та предметів антикваріату. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 310–314. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvds_s_2012_1_44 (дата звернення: 27.11.2022).
4. Парагайло В.О. Адміністративні процедури щодо порядку повернення культурних цінностей в Україну. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 3. С. 156–160.
5. Платонов Б. Аналіз прибутковості творів мистецтва. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтва*. 2017. № 1. С. 86–90.
6. Статистичні дані щодо імпорту-експорту культурних цінностей Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> (дата звернення: 01.12.2022).
7. Шереметинська О.В., Баталова О.А., Шереметинський М.А. Особливості митного контролю та регулювання переміщення культурних цінностей. *Науковий Вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. № 6. Частина 3. С. 145–148.
8. Culture statistics – international trade in cultural goods. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Culture_statistics-international_trade_in_cultural_goods&oldid=428457 (дата звернення: 17.11.2022).
9. Council Regulation (EC) № 116/2009 of 18 December 2008 on the export of cultural goods (Codified version). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2009/116/oj> (дата звернення: 20.12.2022).
10. Regulation 2019/880 EU of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on the introduction and the import of cultural goods. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2019.151.01.0001.01.ENG (дата звернення: 18.12.2022).
11. Szabados T. The EU Regulation on the Import of Cultural Goods: A Paradigm Shift in EU Cultural Property Legislation? 2022. 18 CYELP 1. DOI: 10.3935/cyelp.18.2022.472
12. Directive 2014/60/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on the return of cultural objects unlawfully removed from the territory of a Member State and amending Regulation (EU) No 1024/2012 (Recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32014L0060> (дата звернення: 20.11.2022).
13. Directive 2018/843 EU of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 amending Directive (EU) 2015/849. URL: https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2018.156.01.0043.01.ENG&toc=OJ:L:2018:156:TOC (дата звернення: 21.11.2022).